

Oznaka poročila: ARRS-CRP-ZP-2012-05/40

ZAKLJUČNO POROČILO O REZULTATIH CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

A. PODATKI O RAZISKOVALNEM PROJEKTU

1. Osnovni podatki o raziskovalnem projektu

Šifra projekta	V5-1017
Naslov projekta	Analiza implementacije bolonjskega procesa v Sloveniji
Vodja projekta	11482 Samo Kropivnik
Naziv težišča v okviru CRP	2.01.02 Analiza implementacije bolonjskega procesa v Sloveniji
Obseg raziskovalnih ur	481
Cenovni razred	B
Trajanje projekta	10.2010 - 09.2012
Nosilna raziskovalna organizacija	582 Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Raziskovalne organizacije - soizvajalke	
Raziskovalno področje po šifrantu ARRS	5 DRUŽBOSLOVJE 5.04 Upravne in organizacijske vede 5.04.03 Management
Družbeno-ekonomski cilj	11. Družbenopolitični sistemi, strukture in procesi

2. Raziskovalno področje po šifrantu FOS¹

Šifra	5.06
- Veda	5 Družbene vede
- Področje	5.06 Politične vede

3. Sofinancerji²

	Sofinancerji	
1.	Naziv	Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport
	Naslov	Masarykova 16, 1000 Ljubljana

B. REZULTATI IN DOSEŽKI RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

4. Povzetek projekta³

SLO

Glavni namen ciljnega raziskovalnega projekta je postavitve temeljev za obsežnejše, podrobnejše in trajnejše raziskovanje implementacije bolonjskega procesa na prvi stopnji univerzitetnega študija. Prizadevamo si predvsem po eni strani uvodno opisati glavne značilnosti uvajanja bolonjskih študijskih programov v Sloveniji v zadnjem (skoraj že) desetletju, na drugi strani pa prepoznati ključna področja, na katerih je treba vzpostaviti sistematično spremljanje dogajanja, ter za njih razviti pristope za oblikovanje baz podatkov in za analize.

Nadnacionalna in nacionalna raven nam predstavljata okvir za preučevanje dogajanja na nižjih ravneh. Izhajamo predvsem iz primera Univerze v Ljubljani, kjer pa je treba podrobneje upoštevati programsko in predvsem predmetno raven, uporabimo primer Fakultete za družbene vede (FDV). Raziskovalni pristop je pregledovalni (ang. exploratory) z elementi opisnega (ang. descriptive), ki vključuje tako merljive podatke bolj kvantitativne narave (ang. data), primernejše za statistične analize, kot tudi vse druge relevantne podatke (ang. evidence), bolj kvalitativne narave in manj strukturirane načine njihove uporabe, ki temeljijo predvsem na razumevanju, kodiranju in uvrščanju. V veliki meri pa gre že na ravni podatkov za kolaž, za prepletanje enih in drugih v nedeljivo celoto, kar implicira tudi spletnje pristopov in metod (ang. mix methods design).

V projektu smo za izpolnitev namena uporabili predvsem naslednje skupine podatkov: a) že objavljene raziskave bolonjske reforme v Sloveniji; b) dokumente o uvajanju in izvajanju bolonjskega procesa na UL in predvsem na FDV; c) dostopne baze kvantitativnih indikatorjev za UL in FDV; č) odgovore prodekanov članic UL na vprašanja o uvajanju in izvajanju bolonjskega procesa, zbrane v okviru projekta.

ANG

The main aim of the project is to establish foundations for comprehensive, exhaustive and permanent research of Bologna process implementation considering the university level-one study programmes. On the one hand we endeavour to provide introductory but clear description of the key characteristics of Bologna process implementation in Slovenia and on the other hand to recognize the most significant aspects of the process that have to be systematically and continuously monitored as well as to propose best approaches to data collection and analyses.

We understand higher levels (e.g. European and/or national) as a framework for implementation of Bologna process on lower levels (e.g. programme and/or course level) we focus on. The study is mostly based on the case of University of Ljubljana on the medium level and on the case of Faculty of Social Sciences on the lower level. The research approach is mainly an exploratory with elements of a descriptive and includes measurable data of quantitative origin, collected for statistical analyses as well as relevant evidence of qualitative origin, collected for less structured analyses, realised mostly through text organization, coding and interpretation (understanding). Since the overall design for data collection and analyses can be also characterised as belonging to mixed methods family.

The data and evidence have been obtained using different sources: a) published Bologna process studies, b) UL and FSS documents, c) UL and FSS quantitative databases and d) UL associated deans survey.

5. Poročilo o realizaciji predloženega programa dela na raziskovalnem projektu⁴

Skladno z namenom projekta so glavni rezultati uvodne ugotovitve o značilnostih uvajanja bolonjskega procesa na prvi stopnji univerzitetnega študija v Sloveniji ter priporočila za postavitve temeljev za obsežnejše, podrobnejše in trajnejše raziskovanje bolonjskega procesa.

1. Brez dobrega poznavanja razumevanja in načrtovane konkretizacije splošnih bolonjskih načel na nižjih ravneh sploh ni mogoče presojati implementacije bolonjskih procesov. Pot od zgoraj navzdol žal ne prinese željenih rezultatov – iz opisa opisov ukrepov, stanja in raziskav na tem področju ni mogoče celovito sklepati na razumevanje in namene uvajanja bolonjskega procesa. Zato je treba

- sistematično zbrati dokumente, ki opredeljujejo razumevanje in cilje bolonjskih procesov na institucionalni in, kjer je le ta pomembnejša, na programski ravni. Obsežnejša analiza slovenskih raziskav in drugih virov s področja bolonjskih procesov, na katero se med drugim opira priporočilo, je v priloženem tematskem poročilu (Kohont, 2011). Primer analize razumevanja, namena in načina uvajanja bolonjskega procesa na FDV, izvedene na osnovi obstoječih dokumentov (takih, katerih sistematično zbiranje predlagamo), v primerjavi s splošnimi bolonjskimi načeli, določenimi na višjih ravneh, je prav tako priložen v tematskem poročilu v nadaljevanju (Kohont, 2012).
2. Širše primerljive, relativno trajne in navzven dokaj dobro vidne značilnosti implementacije bolonjskega procesa na UL so v nadaljevanju prikazane skozi različne empirične kazalce. Podrobnejši opisi so v priloženem tematskem poročilu (Kropivnik, 2012).
 - a. Že sama dinamika uvajanja bolonjskih procesov na Univerzi v Ljubljani (izbranem primeru za preučevanje) nakazuje predvsem prevladujočo zadržanost in previdnost, saj je velika večina članic UL te programe uvedla ravno še v predpisanem roku in le tri takoj, ko je bilo to mogoče.
 - b. Prisotne so sicer različne strukture študija, izrazito najpogostejša oziroma močno prevladujoča pa je 3 + 2. Obdobje uvajanja (zgodaj/pozno) ni vplivalo na strukturo študija. Nekoliko je viden vpliv področja: med tehničnimi študiji na prvi stopnji ni štiriletnih.
 - c. Ugotavljamo, da se diverzifikacija študija na članicah UL ni bistveno spremenila oziroma, da bolonjska reforma ni prinesla večkrat očitane razdrobitve študija in povečanja programskih enot. Povečala pa se prepoznavnost programskih enot, ki so v velikem številu primerov postale študijski programi, ki so manj nadalje razdeljeni. To pa je eden od zaželenih učinkov bolonjskih procesov.
 3. Navzven težje prepoznavne značilnosti implementacije bolonjskega procesa na UL so prikazane skozi ocene različnih empiričnih kazalcev, ki jih iz obstoječih podatkov ni mogoče natančno izračunati in se hitreje spreminjajo. Podrobnejši opisi so v priloženem tematskem poročilu (Kropivnik, 2012).
 - a. Zaradi neprimernih značilnosti podatkov so ocene nastale s pomočjo uteževanja, izpeljanega iz vzorca, vsi indikatorji pa so zgolj približki. Najboljša dolgoročna rešitev je manjša prilagoditev (sprememba) v strukturi (vsebini) v najavah zahtevanih podatkov (tehnične podrobnosti predlogov so v tematskem poročilu).
 - b. Kljub pomislekom ocene predstavljajo osnovo, ali pa vsaj primer, indikatorjev s katerimi je smiselno nadalje spremljati uvajanje bolonjskega procesa, in kateri, ko jih obravnavamo skupaj, dajo dovolj realno sliko. Iz te slike je mogoče precej natančno razbrati značilnosti uvajanja bolonjskega procesa na članicah UL, še posebej, če hkrati upoštevamo v tudi prejšnjih tabelah predstavljene indikatorje. Pravzaprav je vsaka fakulteta ali akademija svoja zgodba, za katero je potrebno poznati tudi zgodovino in posebnosti institucije, še posebej pa njeno razumevanje bolonjskega procesa in konkretne cilje procesa prenove (točka 1).
 - c. Med ugotovitvami želimo izpostaviti predvsem, da do velikih sprememb v obsegu (npr. v številu predmetov in/ali številu kontaktnih ur) izvajanja študija na UL v bolonjskem procesu ni prišlo. Razlog je v načinu financiranja, ki se z uvajanjem bolonjskih procesov ni spremenil in se zato tudi ni spremenil obseg izvajanja.
 - d. Znotraj enakega obsega pa so iz vrednosti indikatorjev vidni pozitivni premiki v večjo izbirnost in v uvajanje manjših skupin.
 - e. Ob okvirno enakem obsegu in optimizaciji izvajanja na institucionalni ravni je do največjih sprememb prišlo na nižjih ravneh, to je na predmetni ravni in takoj nato na programski ravni. Prav te ravni preučevanja bi bile najbolj smiselne za nadaljne raziskave, za kar pa je treba vzpostaviti bazo standardiziranih podatkov iz učnih načrtov.
 - f. Na primeru FDV je mogoče jasno pokazati, da se je na nižjih ravneh

- oziroma z vidika študenta spremenilo ogromno: število predmetov na semester, njihov obseg v kontaktnih urah, obseg in vrsta izbirnosti, predvsem pa načini dela pri predmetu ter načini sprotnega preverjanja učinkovitosti dela.
- g. Odzivi študentov na uvajanje bolonjskega procesa so preučeni na primeru FDV. Ocene študentov, dane praviloma za vse predmete oziroma izvajalce v vsakem študijskem letu smo združili v pregledno bazo, prečistili podatke, ter preučili trend ocen. Pokazalo se je, da so sicer že tako ali tako visoke ocene v obdobju intenzivnega uvajanja bolonjskega procesa še postopoma narasle.
 - h. Bi pa radi na tem mestu izpostavili pomen kontinuiranega in standardiziranega preučevanja odzivov študentov oziroma nujnost imeti vsaj en v času in med enotami primerljiv indikator, katerega vrednosti bi bile enotno izmerjene na nacionalni ravni ter dostopne v agregirani obliki (npr. za programe ali zavode). Predlagamo, da se tak indikator vključi v načrtovane nacionalne elektronske baze podatkov.
 - i. Dodatno opozarjamo na veliko pomanjkljivost dosedanjega merjenja odzivov, to je na popolno odsotnost raziskav, ki bi nam omogočile ugotoviti, kaj študenti sploh pričakujejo od bolonjskega procesa ter kako se njihova pričakovanja spreminjajo. Nujno potrebujemo pregledovalno, bolj kvalitativno raziskavo o tem. Vsak ponudnik storitve, četudi je povsem specifična in netržna, mora poznati pričakovanja uporabnikov, da sploh lahko ustrezno razume njihove odzive. Pričakovanjem se ni treba nujno prilagajati, pričakovanja lahko usmerjamo in spreminjamo, v vsakem primeru pa je njihovo poznavanje osnova uspešne komunikacije.
4. Na osnovi ugotovitev, navedenih v točki 1 tega poročila, smo oblikovali uvodni anketni vprašalnik za tvorce in implementatorje bolonjskih programov, osredotočen predvsem na njihove vire informacij. Anketni vprašalnik in dopis prodekanom sta v tematskem poročilu (Kropivnik et al., 2012). V dveh tednih smo dobili odgovore sedemnajstih prodekanov, ki so bili neposredno pristojni za uvajanje in izvajanje prenovljenih bolonjskih študijskih programov. V nadaljevanju so po alinejah predstavljeni najpomembnejši rezultati analiz njihovih odgovorov. Podrobnejše analize anketnih podatkov so mogoče na osnovi rezultatov, natisnjenih v tematskem poročilu (Kropivnik, 2012b).
- a. V procesu prenove študijskih programov so anketiranim prodekanom prepričljivo najbolj pomagali dokumenti in navodila UL, ki jim po pomembnosti z majhnimi razlikami sledijo a) zakoni in predpisi RS, b) mednarodne norme in c) strokovne analize. Kot izrazito najmanj pomemben vir pa so se izkazala omrežja kolegov in prijateljev.
 - b. Ta splošna slika pa se precej spremeni, če upoštevamo obdobje uvajanja bolonjskega procesa. V prvem valu tako po pomembnosti pred vsemi ostalimi viri močno izstopajo mednarodne norme, pri drugem dokumenti in navodila UL, ter pri najnovejšem, ki je prinesel spremembe že prenovljenih programov, omrežja kolegov in prijateljev.
 - c. Srečanja so sicer v splošnem najpomembnejša oblika sodelovanja z delodajalci, izrazito pa prevladujejo v prvem valu sprememb, medtem ko najbolj pomembna v najnovejšem valu sprememb prvoakreditiranih bolonjskih programov postane analiza sekundarnih podatkov.
 - d. Študenti so kot vir informacij k prenovi programov prispevali na tri po pomembnosti praktično izenačene načine: a) z osebniimi stiki, b) na posebej organiziranih srečanjih in c) z odgovori na anketna vprašanja.
 - e. Po končani prenovi, v fazi implementacije oblikovanih programov, pa najpomembnejšo vlogo prevzamejo ankete (pomen jim močno naraste).
 - f. Izvajalci programov so v procesu prenove s posredovanjem informacij prispevali predvsem na organiziranih srečanjih, ki po pomembnosti močno izstopajo pred drugimi oblikami.
 - g. Po končani prenovi, v fazi implementacije, pa se kot najpogostejši obliki izenačeno pojavljata a) (ponovno) organizirana srečanja in b) osebni stiki.

- h. Nazadnje, vendar morda celo najbolj pomembno: med oblikami priprave izvajalcev na izvajanje precej drugačnih bolonjskih programov, so močno prevladovala organizirana srečanja na ravni kateder, oddelkov itd. Druge, bolj formalne in mednarodno potrjeno učinkovitejše oblike so bile precej manj pogoste in skoraj izenačene: a) individualni pogovori predstojnikov z izvajalci, b) interno izobraževanje (npr. posveti) ter c) evalvacija izvedbe starih programov. Na zadnjih dveh mestih (komaj še prisotni) pa sta a) samoizobraževanje in b) eksterno izobraževanje. Odsotnost teh dveh oblik je verjetno največja pomanjkljivost uvajanja bolonjskih sprememb na UL!
 - i. Časovno gledano so organizirana srečanja prevladovala v vseh obdobjih, razen v najnovejšem valu, ko za malenkost prevlada interno izobraževanje, kar je prvi korak v pravo smer!
- 5. Uvajanje bolonjskih programov, razumevanje procesa, argumenti za konkretne odločitve, spremljanje izvajanja, reševanje vnaprej nepredvidljivih težav, ocenjevanje uspešnosti bolonjskih programov ter na koncu še celovita presoja in kritika njihovih učinkov za vse deležnike, je opisana v zadnjem, a nikakor ne najmanj pomembnem tematskem poročilu, ki je napisano iz bogatih osebnih izkušenj in na osnovi mnogih analiz dokumentov uvajanja bolonjskih programov na FDV (Kalin Golob, 2012).
 - a. Konkretna težava, ki so se pojavile z izvedbo in po zaključku prve generacije bolonjskih študentov na FDV, so praktično enake težavam na drugih članicah UL (ki so reformo izvajale kasneje), ki so jih pisno, v obliki prostega besedila navedli prodekani, ki smo jih anketirali. Težave, ki izvirajo iz spremenjenega načina dela na predmetnih ravneh ob povsem enakem financiranju zavodov, iz »nepriznane« internacionalizacije študentov, iz pomanjkanja možnosti za boljše usklajevanje celote znotraj programov in med stopnjami (različne omejitve, od časovnih in finančnih, preko kadrovskih in prostorskih, do neizkušenosti in pomanjkanja ekspertnih znanj za to), iz na večjo izbirnost pri drugačnih pogojih dela nepripravljenih študentov, iz težko obvladljivih in merljivih ter zato neenakomerno porazdeljenih, a izrazito povečanih obremenitev študentov in izvajalcev, nedodelanega zakonodajnega okvira, še naraščajoče množičnosti študija ipd. so očitno za naš prostor univerzalni problemi bolonjskega procesa, neodvisni od področja in obdobja uveljavljanja bolonjskih programov.
 - b. Probleme je mogoče dobro opredeliti šele na osnovi kombinacije kvantitativnih merjenj, kvalitativnih opisov, dokumentov in odkrite medsebojne izmenjave izkušenj, znotraj institucij in med njimi.
- 6. Zaključne misli iz tematskega poročila v prejšnji točki lahko povežemo z ostalimi točkami in strnemo v zaključek celotnega poročila:

Čeprav je bilo veliko storjenega na posameznih segmentih, celovito gledano bolonjski proces pri nas še zdaleč ni udeležil vseh svojih potencialov. Problemi niso nerešljivi, zahtevajo pa neprestano aktivnost, dobro medsebojno poznavanje in usklajevanje med vsemi deležniki na osnovi že doseženega. In ta proces je treba bolj odločno spodbuditi, delno tudi z bolj sistematičnim in dolgotrajnejšim preučevanjem bolonjskega procesa, pri čemer je predstavljeni projekt lahko dobro izhodišče.

6. Ocena stopnje realizacije programa dela na raziskovalnem in zastavljenih raziskovalnih ciljev⁵

Ključna, čeprav ne presentljiva ugotovitev je, da je bilo veliko storjenega na posameznih segmentih, celovito gledano pa bolonjski proces pri nas še zdaleč ni udeležil vseh svojih potencialov. Prepoznani problemi niso nerešljivi, zahtevajo pa neprestano aktivnost, dobro medsebojno poznavanje in usklajevanje med vsemi deležniki na osnovi že doseženega. In ta proces je treba bolj odločno spodbuditi, delno tudi z bolj sistematičnim in dolgotrajnejšim preučevanjem bolonjskega procesa, pri čemer je predstavljeni projekt lahko dobro izhodišče. V projektu smo namreč po eni strani uvodno opisali glavne

značilnosti uvajanja bolonjskih študijskih programov v Sloveniji v zadnjem (skoraj že) desetletju, na drugi strani pa prepoznali ključna področja, na katerih je treba vzpostaviti sistematično spremljanje dogajanja, ter predlagali pristope za oblikovanje baz podatkov in za analize. Naš v ta namen oblikovani dolgoročni raziskovalni pristop je pregledovalni (ang. exploratory) z elementi opisnega (ang. descriptive), ki vključuje tako merljive podatke bolj kvantitativne narave (ang. data), primernejše za statistične analize, kot tudi vse druge relevantne podatke (ang. evidence) bolj kvalitativne narave, in manj strukturirane načine njihove uporabe, ki temeljijo predvsem na razumevanju, kodiranju in uvrščanju. V veliki meri pa gre za prepletanje enih in drugih v nedeljivo celoto, kar implicira tudi spletnje pristopov in metod (ang. mix methods design).

Ključne so ugotovitve o premajhnem poznavanju izhodišč na konkretnih institucijah, o visoki stopnji stabilnosti merljivih indikatorjev na višjih ravneh (npr. univerzitetna in/ali fakultetna), o velikih spremembah na nižjih ravneh (npr. predmetna in/ali programska), na katera je treba usmeriti prihodnje raziskave, o univerzalnosti problemov, ki se pojavljajo pri izvedbi bolonjskega procesa ter o premajhnem poznavanju pričakovanih študentov in (tudi) zato manj učinkoviti komunikaciji.

Ključna priporočila za prihodnje spremljanje bolonjskega procesa se nanašajo na ohranitev našega metodološkega okvirja, na zasnovanje sistematičnega zbiranja vsebinskih virov, na ključne manjše dopolnitve baz kvantitativnih indikatorjev spremljanja izvajanja študijskih programov, na usmeritev preučevanja v predmetno raven in na izvedbo pregledovalne raziskave o pričakovanih študentov v različnih fazah študijskega procesa.

7. Utemeljitev morebitnih sprememb programa raziskovalnega projekta oziroma sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine⁶

Sprememb ni bilo.

8. Najpomembnejši znanstveni rezultati projektne skupine⁷

Znanstveni dosežek		
1.	COBISS ID	
	Naslov	SLO
		ANG
	Opis	SLO
		ANG
	Objavljeno v	
Tipologija		

9. Najpomembnejši družbeno-ekonomsko relevantni rezultati projektne skupine⁸

Družbenoekonomsko relevantni dosežki		
1.	COBISS ID	
	Naslov	SLO
		ANG
	Opis	SLO
		ANG
	Šifra	
Objavljeno v		
Tipologija		

10. Drugi pomembni rezultati projektne skupine⁹

PREDSTAVITVE NA MEDNARODNIH KONFERENCAH:

1. Kohont, Andrej, Samo Kropivnik in Monika Kalin Golob (2011): Analysis of the Bologna reform implementation at the University of Ljubljana. Presentacija za mednarodno konferenco Employability of Graduates & Higher Education Management Systems, WU Vienna University of Economics and Business, Vienna, Austria, 22 & 23 September 2011.
2. Kohont, Andrej and Monika Kalin Golob (2012): The Challenges of the Bologna Process. Rectors conference Experiences from the implementation of the Bologna process, University Ss. Cyril and Methodius, Skopje, 12.3.2012.

PREDSTAVITVE SOFINANCERJU IN DELEŽNIKOM

3. Kropivnik, Samo (2011). Implementacija bolonjske reforme (1 in 2). Predstavitev rezultatov projekta na MVŠZT 21. 12. 2011.
4. Kalin Golob, Monika (2011). Čeri bolonjske prenov. Predstavitev rezultatov projekta na MVŠZT 21. 12. 2011.
5. Kohont, Andrej (2011). Menedžment človeških virov v visokem šolstvu. Predstavitev rezultatov projekta na MVŠZT 21. 12. 2011.

POROČILA ZA RAZISKOVALNI PROJEKT (V COBISS):

6. Kropivnik, Samo (2012). Zaključno poročilo projekta. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
7. Kohont, Andrej (2011): Pregled dosedanjih slovenskih raziskav in drugih virov. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
8. Kohont, Andrej (2011): Prenova študijskih programov na FDV in cilji Bolonjske deklaracije. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
9. Kropivnik, Samo (2012). Empirični kazalci implementacija bolonjske reforme na UL. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
10. Kropivnik Samo, Monika Kalin Golob in Andrej Kohont (2011). Anketa med prodekani članic UL o uvajanju in izvajanju bolonjskih programov. Dopis in anketni vprašalnik. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
11. Kropivnik Samo (2012b). Anketa med prodekani članic UL o uvajanju in izvajanju bolonjskih programov. Sumarnik. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.
12. Kalin Golob, Monika (2012): Uvajanje bolonjskih programov 1. stopnje in ukrepi za njihovo kontinuirano izboljševanje - primer FDV UL. Ljubljana: FDV-CRP V5 - 1017.

11. Pomen raziskovalnih rezultatov projektne skupine¹⁰

11.1. Pomen za razvoj znanosti¹¹

SLO

Rezultati predstavljajo temelje in izhodišče za sistematično in trajno preučevanje bolonjskega procesa v Sloveniji, saj vsebujejo uvodni opis glavnih značilnosti uvajanja bolonjskih študijskih programov v Sloveniji v zadnjem (skoraj) desetletju, prepoznavo ključnih področij, na katerih je treba vzpostaviti sistematično spremljanje dogajanja, ter razvite pristope in metodološke okvirje za oblikovanje baz podatkov in za ustrezne analize.

ANG

Foundations for comprehensive, exhaustive and permanent research of Bologna process implementation have been established by providing a) introductory description of the key characteristics of Bologna process implementation in Slovenia, b) detection of the most significant aspects of the process that have to be systematically and continuously monitored and c) development of the most appropriate approaches to data collection and analyses.

11.2. Pomen za razvoj Slovenije¹²

SLO

V Slovenii je bilo že veliko storjenega na posameznih segmentih, celovito gledano pa bolonjski proces pri nas še zdaleč ni udeležil vseh svojih potencialov. Prepoznani problemi zahtevajo neprestano aktivnost, dobro medsebojno poznavanje in usklajevanje med vsemi deležniki na osnovi že doseženega. In ta proces je mogoče spodbuditi tudi z bolj sistematičnim in dolgotrajnejšim preučevanjem (spremljanjem) bolonjskega procesa, pri čemer je predstavljeni projekt primerno izhodišče.

ANG

In Slovenia, after a promising start almost a decade ago to foster implementation of Bologna process and to fully realise all its potentials a comprehensive, exhaustive and permanent monitoring is required. The framework for such monitoring is provided by: a) introductory description of the key characteristics of Bologna process implementation in Slovenia, b) detection of the most significant aspects of the process that have to be systematically and continuously monitored and c) development of the most appropriate approaches to data collection and analyses.

12. Vpetost raziskovalnih rezultatov projektne skupine.

12.1. Vpetost raziskave v domače okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- v domačih znanstvenih krogih
 pri domačih uporabnikih

Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?¹³

Vodstvo in strokovne službe Univerze v Ljubljani

12.2. Vpetost raziskave v tuje okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- v mednarodnih znanstvenih krogih
 pri mednarodnih uporabnikih

Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujini raziskovalnimi inštitucijami:¹⁴

Kateri so rezultati tovrstnega sodelovanja:¹⁵

C. IZJAVE

Podpisani izjavljam/o, da:

- so vsi podatki, ki jih navajamo v poročilu, resnični in točni
- se strinjamo z obdelavo podatkov v skladu z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov za potrebe ocenjevanja in obdelavo teh podatkov za evidence ARRS
- so vsi podatki v obrazcu v elektronski obliki identični podatkom v obrazcu v pisni obliki
- so z vsebino letnega poročila seznanjeni in se strinjajo vsi soizvajalci projekta
- bomo sofinancerjem istočasno z zaključnim poročilom predložili tudi študijo ali elaborat, skladno z zahtevami sofinancerjev

Podpisi:

*zastopnik oz. pooblaščen oseba
raziskovalne organizacije:*

in

vodja raziskovalnega projekta:

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za
družbene vede

Samo Kropivnik

ŽIG

Kraj in datum:

Ljubljana	9.10.2012
-----------	-----------

Oznaka prijave: ARRS-CRP-ZP-2012-05/40

¹ Zaradi spremembe klasifikacije je potrebno v poročilu opredeliti raziskovalno področje po novi klasifikaciji FOS 2007 (Fields of Science). Prevalna tabela med raziskovalnimi področji po klasifikaciji ARRS ter po klasifikaciji FOS 2007 (Fields of Science) s kategorijami WOS (Web of Science) kot podpodročji je dostopna na spletni strani agencije (<http://www.arrs.gov.si/sl/gradivo/sifranti/preslik-vpp-fos-wos.asp>). [Nazaj](#)

² Podpisano izjavo sofinancerja/sofinancerjev, s katero potrjuje/je, da delo na projektu potekalo skladno s programom, skupaj z vsebinsko obrazložitvijo o potencialnih učinkih rezultatov projekta obvezno priložite obrazcu kot priponko (v skeniranem PDF formatu) in jo v primeru, da poročilo ni polno digitalno podpisano, pošljite po pošti na Javno agencijo za raziskovalno dejavnost RS. [Nazaj](#)

³ Napišite povzetek raziskovalnega projekta (največ 3.000 znakov v slovenskem in angleškem jeziku) [Nazaj](#)

⁴ Napišite kratko vsebinsko poročilo, kjer boste predstavili raziskovalno hipotezo in opis raziskovanja. Navedite ključne ugotovitve, znanstvena spoznanja, rezultate in učinke raziskovalnega projekta in njihovo uporabo ter sodelovanje s tujimi partnerji. Največ 12.000 znakov vključno s presledki (približno dve strani, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)

⁵ Realizacija raziskovalne hipoteze. Največ 3.000 znakov vključno s presledki (približno pol strani, velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

⁶ V primeru bistvenih odstopanj in sprememb od predvidenega programa raziskovalnega projekta, kot je bil zapisan v predlogu raziskovalnega projekta oziroma v primeru sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine v zadnjem letu izvajanja projekta (obrazložitev). V primeru, da sprememb ni bilo, to navedite. Največ 6.000 znakov vključno s presledki (približno ena stran, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)

⁷ Znanstveni in družbeno-ekonomski dosežki v programu in projektu so lahko enaki, saj se projektna vsebina praviloma nanaša na širšo problematiko raziskovalnega programa, zato pričakujemo, da bo večina izjemnih dosežkov raziskovalnih programov dokumentirana tudi med izjemnimi dosežki različnih raziskovalnih projektov.

Raziskovalni dosežek iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A'' ali A'. [Nazaj](#)

⁸ Znanstveni in družbeno-ekonomski dosežki v programu in projektu so lahko enaki, saj se projektna vsebina praviloma nanaša na širšo problematiko raziskovalnega programa, zato pričakujemo, da bo večina izjemnih dosežkov raziskovalnih programov dokumentirana tudi med izjemnimi dosežki različnih raziskovalnih projektov.

Družbeno-ekonomski rezultat iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A'' ali A'.

Družbenoekonomski dosežek je po svoji strukturi drugačen, kot znanstveni dosežek. Povzetek znanstvenega dosežka je praviloma povzetek bibliografske enote (članka, knjige), v kateri je dosežek objavljen.

Povzetek družbeno ekonomsko relevantnega dosežka praviloma ni povzetek bibliografske enote, ki ta dosežek dokumentira, ker je dosežek sklop več rezultatov raziskovanja, ki je lahko dokumentiran v različnih bibliografskih enotah. COBISS ID zato ni enoznačen izjemoma pa ga lahko tudi ni (npr. v preteklem letu vodja meni, da je izjemen dosežek to, da sta se dva mlajša sodelavca zaposlila v gospodarstvu na pomembnih raziskovalnih nalogah, ali ustanovila svoje podjetje, ki je rezultat prejšnjega dela ... - v obeh primerih ni COBISS ID). [Nazaj](#)

⁹ Navedite rezultate raziskovalnega projekta iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) v primeru, da katerega od rezultatov ni mogoče navesti v točkah 7 in 8 (npr. ker se ga v sistemu COBISS ne vodi). Največ 2.000 znakov vključno s presledki. [Nazaj](#)

¹⁰ Pomen raziskovalnih rezultatov za razvoj znanosti in za razvoj Slovenije bo objavljen na spletni strani: <http://sicris.izum.si/> za posamezen projekt, ki je predmet poročanja [Nazaj](#)

¹¹ Največ 4.000 znakov vključno s presledki [Nazaj](#)

¹² Največ 4.000 znakov vključno s presledki [Nazaj](#)

¹³ Največ 500 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

¹⁴ Največ 500 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

¹⁵ Največ 1.000 znakov vključno s presledki (velikosti pisave 11) [Nazaj](#)

Zaključno poročilo o rezultatih ciljnega raziskovalnega projekta - 2012

Obrazec: ARRS-CRP-ZP/2012-05 v1.00c
71-E6-DD-6D-68-1E-D3-F7-A1-C3-4E-A5-A5-BF-85-E8-D1-36-58-97

Univerza v *Ljubljani*
Fakulteta za družbene vede
Inštitut za družbene vede
Centra za družboslovnoterminološko in publicistično raziskovanje

Zaključno raziskovalno poročilo

**Raziskovalno poročilo, pripravljeno za namene projekta
»Analiza implementacije bolonjskega procesa v
Sloveniji«,
šifra V5-1017,
ciljnega raziskovalnega programa
»Konkurenčnost Slovenije 2006 - 2013«**

Samo Kropivnik

Ljubljana, 2012

NAMEN PROJEKTA

Glavni namen ciljnega raziskovalnega projekta je postavitve temeljev za širše, podrobnejše in trajnejše raziskovanje implementacije bolonjskega procesa na prvi stopnji univerzitetnega študija. Prizadevamo si predvsem po eni strani uvodno opisati glavne značilnosti uvajanja bolonjskih študijskih programov v Sloveniji v zadnjem (skoraj že) desetletju, na drugi strani pa prepoznati ključna področja, na katerih je treba vzpostaviti sistematično spremljanje dogajanja, razviti pristope in predloge za oblikovanje baz podatkov, ki omogočajo dolgoročno in kontinuirano (primerljivo) spremljanje dogajanja na ključnih področjih ter na taki združeni osnovi oblikovati ugotovitve in priporočila.

Nameni projekta so se izoblikovali postopoma, na osnovi prijave, usklajevanja prijavljene vsebine na takratnem Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo takoj po pridobitvi projekta, sprotnega poročanja in sodelovanja z vsebinskima spremljevalcema in drugimi predstavniki financerja, rezultati projekta v posameznih obdobjih in predstavitev poteka in osnutka rezultatov projekta financerjem in deležnikom konec decembra 2011 na MVZT. Upoštevane so tudi omejitve zaradi časa trajanja projekta in obsega odobrenih finančnih sredstev.

METODOLOŠKI OKVIR

Glede na namen projekta je metodološki okvir izdelan ob upoštevanju naslednjih značilnosti in odločitev:

1. Ravni za analize se potencialno raztezajo od nadnacionalne (npr.: EU priporočila), preko nacionalne (npr.: slovenska zakonodaja in kontekst)

ter institucionalne (npr.: kontekst univerz, zavodov in članic), do programskih (npr.: značilnosti študijskih smeri, modulov) in predmetnih (npr.: cilji, kompetence in načini dela). Vseh seveda v projektu ni mogoče povsem zajeti, zato smo uporabili kar najbolj optimalno kombinacijo ravni, pri kateri nam nadnacionalna in nacionalna raven predstavljata okvir za preučevanje dogajanja na nižjih ravneh. Ker je Slovenija relativno bogata z visokošolskimi institucijami, smo se realistično omejili na Univerzo v Ljubljani (UL), ki je najstarejša in največja po številu članic, programov, zaposlenih in študentov, hkrati pa imamo na njej že vzpostavljene poti za pridobivanje podatkov. Kot taka UL predstavlja smiselni izbor primera za preučevanje na institucionalni in deloma tudi programski ravni. Kjer pa je treba podrobneje upoštevati programsko in predvsem predmetno raven, smo izhajali iz primera Fakultete za družbene vede (FDV). FDV je po številu programov, predmetov, zaposlenih in študentov med starejšimi in večjimi članicami UL, med prvimi je prenovila svoje programe (in predmete) po načelih bolonjske reforme, prenovljene programe izvaja že dovolj časa, naše poznavanje in dostop do podatkov pa sta več kot zadostna.

2. Preučevanje implementacije bolonjskega procesa mora potekati iz večih vidikov hkrati, saj gre za kompleksen proces, ki poleg zgoraj opisanih ravni vključuje različne deležnike in je na različne načine dolgoročno povezan z družbeno celoto. Raziskovalni pristop je zato v ožjem metodološkem smislu lahko le pregledovalni (ang. exploratory) z elementi opisnega (ang. descriptive), ki vključuje tako merljive podatke, bolj kvantitativne narave (ang. data), primernejše za statistične analize kot tudi vse druge relevantne podatke (ang. evidence), bolj kvalitativne narave, in manj strukturirane načine njihove uporabe, ki temeljijo predvsem na razumevanju, kodiranju in uvrščanju. V veliki meri pa gre že na ravni podatkov za kolaž, za prepletanje enih in drugih v nedeljivo celoto, kar implicira tudi spletnje pristopov in metod (ang. mix methods design).

PODATKI

V projektu smo za izpolnitev namena uporabili predvsem naslednje skupine podatkov:

- Že objavljene raziskave bolonjske reforme v Sloveniji (npr. članke, razprave);
- Dokumente o uvajanju in izvajanju bolonjskega procesa na UL in predvsem na FDV (npr. izhodišča reforme, smernice za izvedbo, sklepi, razprave o dilemah, načrti izvedbe, evalvacije ipd.);
- Dostopne baze podatkov za UL in FDV (npr. razvid in najava, ankete med študenti in izvajalci, spletni referat);
- Odgovori prodekanov članic UL na vprašanja o uvajanju in izvajanju bolonjskega procesa, zbrani v okviru projekta.

GLAVNE UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

Skladno z namenom projekta so glavni rezultati uvodne ugotovitve o značilnostih uvajanja bolonjskega procesa na prvi stopnji univerzitetnega študija v Sloveniji ter priporočila za postavitve temeljev za širše, podrobnejše in trajnejše raziskovanje bolonjskega procesa. Na tem mestu ugotovitve in priporočila navajamo strnjeno, podrobneje pa so utemeljena v pripetih tematskih poročilih (v nadaljevanju). Po obsegu, področju in namenu so različna, navajamo pa jih v kronološkem vrstem redu poteka projekta.

1. Sistematično je treba zbrati dokumente, ki opredeljujejo razumevanje in cilje bolonjskih procesov na institucionalni in, kjer je le ta pomembnejša, na programski ravni, kajti, brez analiz razumevanja in načrtovane konkretizacije splošnih bolonjskih načel na nižjih ravneh ni mogoče presojati implementacije bolonjskih procesov v Sloveniji.

Procesi so na nadnacionalni in nacionalni ravni namreč precej splošno opredeljeni, kar je glede na njihovo naravo in kompleksnost tudi edino smiselno. Ko pa jih skušamo spremljati na nižjih ravneh, ne da bi podrobno poznali kontekst njihovega udejanjanja, lahko enako verjetno in upravičeno prepoznamo vse dogajanje kot povsem skladno ali kot

povsem neskladno z bolonjskimi procesi. Dejansko se v veliko razpravah dogaja prav to: vrtenje okoli retoričnega vprašanja kaj je »prava bolonija« in določenih ciljev ter načinov njihovega uresničevanja na račun vseh drugih. Brez dobrega poznavanja razumevanja in načrtovane konkretizacije splošnih bolonjskih načel na nižjih ravneh sploh ni mogoče presoјati implementacije bolonjskih procesov. Obratna pot žal ne prinese željenih rezultatov – iz opisa opisov ukrepov, stanja in raziskav na tem področju ni mogoče celovito sklepati na razumevanje in namene uvajanja bolonjskega procesa.

Obsežnejša analiza slovenskih raziskav in drugih virov s področja bolonjskih procesov, na katero se med drugim opira priporočilo, je v priloženem tematskem poročilu (Kohont, A. (2011). Pregled do začetka projekta opravljenih raziskav in drugih virov. Ljubljana: FDV – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017). Primer analize razumevanja, namena in načina uvajanja bolonjskega procesa na FDV, izvedene na osnovi obstoječih dokumentov (takih, katerih sistematično zbiranje predlagamo), v primerjavi s splošnimi bolonjskimi načeli, določenimi na višjih ravneh, je prav tako priložen v tematskem poročilu v nadaljevanju (Kohont, A. (2012). Bolonjski cilji FDV. Ljubljana: FDV – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017).

2. Širše primerljive, relativno trajne in navzven dokaj dobro vidne značilnosti implementacije bolonjskega procesa na UL so v nadaljevanju prikazane skozi različne empirične kazalce (vir za izračune je Razvid): obdobje uvajanja bolonjskega procesa, uvedena struktura in diverzifikacija študija. Podrobnejši opisi so v priloženem tematskem poročilu (Kropivnik, Samo (2012). Empirični kazalci implementacija bolonjske reforme na UL. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017), na tem mestu pa po alinejah navajamo glavne ugotovitve in priporočila.

- a. Bolonjski prvostopenjski študijski programi so v Sloveniji uvedeni kot obvezni – stari, predbolonjski programi se ne razpisujejo več. Že sama dinamika uvajanja bolonjskih procesov na Univerzi v Ljubljani (izbranem primeru za preučevanje) pa nakazuje predvsem prevladujočo zadržanost in previdnost, saj

je velika večina članic UL te programe uvedla ravno še v predpisanem roku in le tri takoj, ko je bilo to mogoče.

- b. Prisotne so sicer različne strukture študija, izrazito najpogostejša oziroma močno prevladujoča pa je 3 + 2. Obdobje uvajanja (zgodaj/pozno) ni vplivalo na strukturo študija – pri vseh glede na obdobje določenih tipih institucij se pojavljajo različne strukture študija. Nekoliko je viden vpliv področja: med tehničnimi študiji na prvi stopnji ni štiriletnih.
 - c. V določeni meri je večja prepoznavnost in s tem tudi specifičnost profilov diplomantov eden od ciljev bolonjskega procesa, po drugi pa je bilo veliko razprav namenjenih preveliki razdrobljenosti profilov, katerih število naj bi se z bolonjsko reformo močno povečalo. Vendar je slednje res le, če štejemo le študijske programe, kar pa zaradi možnosti delitve programov na smeri in module ni ustrezen indikator diverzificiranosti. Pravo sliko diverzifikacije v povezavi z prepoznavnostjo dobimo le, če upoštevamo in štejemo vse ravni delitve študijskih programov. Predlagamo izhajanje iz najmanjših prepoznavnih enot programa, ki smo jih imenovali programske enote in na njih uprli izračune. Predlagamo, da tudi dolgoročno spremljanje diverzifikacije izjaha iz programskih enot.
 - d. Ugotavljamo, da se diverzifikacija študija na članicah UL ni bistveno spremenila oziroma, da bolonjska reforma ni prinesla večkrat očitane razdrobitve študija in povečanja programskih enot (skupno se je število programskih enot na UL v sedmih letih uvajanja bolonjskega procesa povečalo iz 261 na 282). Povečala pa se prepoznavnost programskih enot, ki so v velikem številu primerov postale študijski programi, ki so manj nadalje razdeljeni. To pa je eden od zaželjenih učinkov bolonjskih procesov.
3. Nadaljne, navzven težje prepoznavne značilnosti implementacije bolonjskega procesa na UL so v spodnjih alinejah prikazane skozi ocene različnih empiričnih kazalcev, ki jih iz obstoječih podatkov ni mogoče natančno izračunati in se hitreje spreminjajo (vir za oblikovanje

ocen so Najave): spremembe v številu predmetov, v številu kontaktnih ur, razmerju med obveznimi in izbirnimi vsebinami ter številu študentov na predmet. Podrobnejši opisi so v priloženem tematskem poročilu (Kropivnik, Samo (2012). Empirični kazalci implementacija bolonjske reforme na UL. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017), v nadaljevanju pa po alinejah navajamo glavne ugotovitve in priporočila.

- a. Zaradi neprimernih značilnosti podatkov so ocene nastale s pomočjo uteževanja, izpeljanega iz vzorca, vsi indikatorji pa so zgolj približki in še ti izračunani le na osnovi primerjave dveh ključnih študijskih let. Postopke ocenjevanje bi bilo sicer mogoče tudi za obstoječe podatke še izboljšati, najboljša dolgoročna rešitev pa je manjša prilagoditev (sprememba) v strukturi (vsebini) v najavah zahtevanih podatkov (tehnične podrobnosti predlogov so v tematskem poročilu).
- b. Kljub pomislekom pa ocene predstavljajo osnovo, ali pa vsaj primer, indikatorjev s katerimi je smiselno nadalje spremljati uvajanje bolonjskega procesa, in kateri, ko jih obravnavamo skupaj, dajo (domnevno) dovolj realno sliko. Iz te slike je mogoče precej natančno razbrati značilnosti uvajanja bolonjskega procesa na članicah UL, še posebej, če hkrati upoštevamo v tudi prejšnjih tabelah predstavljene indikatorje. Pravzaprav je vsaka fakulteta ali akademija svoja zgodba, za katero je potrebno poznati tudi zgodovino in posebnosti institucije, še posebej pa njeno razumevanje bolonjskega procesa in konkretne cilje procesa prenove (točka 1).
- c. Med ugotovitvami želimo izpostaviti predvsem, da do velikih sprememb v obsegu (poudarjamo »obsegu«, to je npr. v številu predmetov in/ali številu kontaktnih ur) izvajanja študija na UL v bolonjskem procesu ni prišlo (število predmetov se je na ravni UL v sedmih letih uvajanja bolonjskih programov povečalo za 12 %, število ur obveznih predmetov pa za 6 %; podatki po članicah so v tematskem poročilu). Razlog je v načinu financiranja (kosovnem financiranju), ki se z uvajanjem

bolonjskih procesov ni spremenil in se zato tudi ni spremenil obseg izvajanja. Z enako količino denarja lahko, preprosto povedano, izvajaš le enak obseg.

- d. Znotraj enakega obsega pa so iz vrednosti indikatorjev vidni pozitivni premiki v večjo izbirnost (že prej v večjo prepoznavnost) in kjer je bila množičnost problem, v uvajanje manjših skupin, torej optimizacija izvajanja znotraj postavljenih okvirjev (število ur izbirnih predmetov se je povečalo za dvainpolkrat, indeks velikosti skupin je pri največjih fakultetah upadel).
- e. Ob okvirno enakem obsegu in optimizaciji izvajanja na institucionalni ravni je do največjih sprememb prišlo na nižjih ravneh, to je na predmetni ravni in takoj nato na programski ravni. Prav te ravni preučevanja bi bile najbolj smiselne za nadaljne raziskave, za kar pa je treba vzpostaviti bazo standardiziranih podatkov iz učnih načrtov (načrtovana je bila v NAKVISovem informacijskem sistemu).
- f. Na primeru FDV je mogoče jasno pokazati, da se je na nižjih ravneh oziroma z vidika študenta spremenilo ogromno: število predmetov na semester, njihov obseg v kontaktnih urah, obseg in vrsta izbirnosti, predvsem pa načini dela pri predmetu ter načini sprotnega preverjanja učinkovitosti dela (tu so še posebej pomembni podatki iz izvedbenih načrtov).
- g. Odzivi študentov na uvajanje bolonjskega procesa so preučeni na primeru FDV.ocene študentov, dane praviloma za vse predmete oziroma izvajalce v vsakem študijskem letu smo združili v pregledno bazo, prečistili podatke, ter preučili trend ocen. Pokazalo se je, da so sicer že tako ali tako visoke ocene v obdobju intenzivnega uvajanja bolonjskega procesa še postopoma narasle.
- h. Bi pa radi na tem mestu izpostavili pomen kontinuiranega in standardiziranega preučevanja odzivov študentov oziroma nujnost imeti vsaj en v času in med enotami primerljiv indikator, katerega vrednosti bi bile enotno izmerjene na nacionalni ravni

ter dostopne v agregirani obliki (npr. za programe ali zavode). Predlagamo, da se tak indikator vključi v načrtovane nacionalne elektronske baze podatkov.

- i. Dodatno opozarjamo na veliko pomanjkljivost dosedanjega merjenja odzivov, to je na popolno odsotnost raziskav, ki bi nam omogočile ugotoviti, kaj študenti sploh pričakujejo od bolonjskega procesa ter kako se njihova pričakovanja spreminjajo. Nujno potrebujemo pregledovalno, bolj kvalitativno raziskavo o pričakovanjih bodočih študentov ter o spremembah teh pričakovanj med in po študiju. Vsak ponudnik storitve, četudi je povsem specifična in netržna, mora poznati pričakovanja uporabnikov, da sploh lahko ustrezno razume njihove odzive. Pričakovanjem se ni treba nujno prilagajati, pričakovanja lahko usmerjamo in spreminjamo, v vsakem primeru pa je njihovo poznavanje osnova uspešne komunikacije.
4. Na osnovi ugotovitev, navedenih v točki 1 tega poročila, iz katerih sledi, da že objavljene parcialne raziskave uvajanja in izvajanja bolonjskih programov v Sloveniji vsebujejo premalo informacij, da bi iz njih lahko razbrali kakšno je sploh osnovno razumevanje bolonjskega procesa ter nato še predvsem kakšen je način implementacije bolonjskih sprememb, smo oblikovali uvodni anketni vprašalnik za tvorce in implementatorje bolonjskih programov, osredotočen predvsem na njihove vire informacij. Vprašalnik smo skupaj z dopisom konec februarja 2011 poslali pristojnim prodekanom vseh članic Univerze v Ljubljani. Anketni vprašalnik in dopis prodekanom sta v tematskem poročilu (Kropivnik, S. et al. (2012). Anketa med prodekanami članic UL o uvajanju in izvajanju bolonjskih programov. Dopis in anketni vprašalnik. Ljubljana: FDV – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017).
- V dveh tednih smo dobili odgovore sedemnajstih prodekanov, ki so bili neposredno pristojni za uvajanje in izvajanje prenovljenih bolonjskih študijskih programov. V nadaljevanju so po alinejah predstavljeni najpomembnejši odgovori in primerjave odgovorov med vprašanji ter primerjave odgovorov med tipi visokošolskih institucij glede na obdobje uvajanja bolonjskih procesov. Podrobnejše analize anketnih podatkov

so mogoče na osnovi rezultatov, natisnjenih v tematskem poročilu (Kropivnik, S. (2012). Anketa med prodekani članic UL o uvajanju in izvajanju bolonjskih programov. Sumarnik. Ljubljana: FDV – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017).

- a. V procesu prenove študijskih programov so anketiranim prodekanom prepričljivo najbolj pomagali dokumenti in navodila UL, ki jim po pomembnosti z majhnimi razlikami sledijo a) zakoni in predpisi RS, b) mednarodne norme in c) strokovne analize. Kot izrazito najmanj pomemben vir pa so se izkazala omrežja kolegov in prijateljev.
- b. Ta splošna slika pa se precej spremeni, če upoštevamo obdobje uvajanja bolonjskega procesa. V prvem valu (takoj, ko je bilo mogoče z reformo začeti) tako po pomembnosti pred vsemi ostalimi viri močno izstopajo mednarodne norme, pri drugem dokumenti in navodila UL, ter pri najnovejšem, ki je prinesel spremembe že prenovljenih programov, omrežja kolegov in prijateljev.
- c. Pri sodelovanju s potencialnimi delodajalci so anketirani tako pri uvajanju kot pri izvajanju bolonjskih programov izpostavili predvsem pomen a) organiziranih srečanj, b) osebnih stikov in c) analiz sekundarnih podatkov in dokumentov, kot skoraj zanemarljive pa označili a) ankete in b) intervjuje z delodajalci ter c) pisno korespondenco.
- d. Srečanja so sicer v splošnem najpomembnejša oblika sodelovanja z delodajalci, izrazito pa prevladujejo v prvem valu sprememb, medtem ko najbolj pomembna v najnovejšem valu sprememb prvoakreditiranih bolonjskih programov postane analiza sekundarnih podatkov.
- e. Študenti so kot vir informacij k prenovi programov prispevali na tri po pomembnosti praktično izenačene načine: a) z osebnimi stiki, b) na posebej organiziranih srečanjih in c) z odgovori na anketna vprašanja. V manjši, a še vedno pomembni meri pa so oblikovalci novih programov podatke pridobili tudi z: a) analizo sekundarnih virov in b) intervjuji.

- f. Po končani prenovi, v fazi implementacije oblikovanih programov, pa najpomembnejšo vlogo prevzamejo ankete (pomen jim močno naraste), ki jim po vrstnem redu s postopnim padanjem pomembnosti sledijo a) srečanja, b) osebni stiki in c) analize sekundarnih podatkov. Intervjuji ostanejo najmanj pomembni.
- g. Časovno gledano, so osebni stiki s študenti prevladovali v prvem valu bolonjskih programov in v valu, ki mu je sledil, ankete pa pri tistih, ki so programe spreminjali, ko je zakon to zahteval in v najnovejšem valu.
- h. Izvajalci programov so v procesu prenove s posredovanjem informacij prispevali predvsem na organiziranih srečanjih, ki po pomembnosti močno izstopajo pred drugimi oblikami. Precej manj pomembni, a ne nepomembni obliki sta še a) osebni stiki in b) odgovori na anketna vprašanja, medtem ko se a) intervjuji in b) analize sekundarnih podatkov precej redkeje pojavljata.
- i. Po končani prenovi, v fazi implementacije, pa se kot najpogostejši obliki izenačeno pojavljata a) (ponovno) organizirana srečanja in b) osebni stiki. Anketam najbolj upade pomen, ostalim oblikam pa enakomerno malo manj.
- j. Gledano časovno, imajo organizirana srečanja z delodajalci pri oblikovanju programov največji pomen v najnovejšem valu sprememb, pri izvajanju pa v povsem prvem in v najnovejšem valu.
- k. Nazadnje, vendar morda celo najbolj pomembno: med oblikami priprave izvajalcev na izvajanje precej drugačnih bolonjskih programov (glej spremembe na najnižjih ravneh v točki 3 tega poročila), so močno prevladovala organizirana srečanja na ravni kateder, oddelkov itd. Druge, bolj formalne in mednarodno potrjeno učinkovitejše oblike so bile precej manj pogoste in skoraj izenačene: a) individualni pogovori predstojnikov z izvajalci, b) interno izobraževanje (npr. posveti) ter c) evalvacija izvedbe starih programov. Na zadnjih dveh mestih (komaj še prisotni) pa sta a) samoizobraževanje in b) eksterno

izobraževanje. Odsotnost teh dveh oblik je verjetno največja pomanjkljivost uvajanja bolonjskih sprememb na UL!

- I. Časovno gledano so organizirana srečanja prevladovala v vseh obdobjih, še nekoliko pomembnejša pa so bila v prvem valu sprememb. Razveseljivo pa je, da v najnovšem valu za malenkost prevlada interno izobraževanje, kar je prvi korak v pravo smer!
5. Uvajanje bolonjskih programov, razumevanje procesa, argumenti za konkretne odločitve, spremljanje izvajanja, reševanje vnaprej nepredvidljivih težav, ocenjevanje uspešnosti bolonjskih programov ter na koncu še celovita presoja in kritika njihovih učinkov za vse udeležene, je opisana v zadnjem, a nikakor ne najmanj pomembnem tematskem poročilu, ki ne vsebuje empiričnih indikatorjev, je pa napisano iz bogatih osebnih izkušenj in na osnovi mnogih parcialnih analiz uvajanja bolonjskih programov na FDV (Kalin Golob, Monika (2012): Uvajanje bolonjskih programov 1. stopnje in ukrepi za njihovo kontinuirano izboljševanje – primer FDV UL. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede – raziskovalno poročilo za CRP V5 – 1017). V nadaljevanju po alinejah navajamo glavne ugotovitve poročila.
- a. Posebej je poročilo pomembno zato, ker konkretne težave, ki so se pojavile z izvedbo in po zaključku prve generacije bolonjskih študentov na FDV, poveže s praktično enakimi težavami na drugih članicah UL (ki so reformo izvajale kasneje), ki so jih pisno, v obliki prostega besedila navedli prodekani, ki smo jih anketirali (glej točko 4). Težave, ki izvirajo iz spremenjenega načina dela na predmetnih ravneh ob povsem enakem financiranju zavodov, iz »nepriznane« internacionalizacije študentov, iz pomanjkanja možnosti za boljše usklajevanje celote znotraj programov in med stopnjami (različne omejitve, od časovnih in finančnih, preko kadrovske in prostorske, do neizkušenosti in pomanjkanja ekspertnih znanj za to), iz na večjo izbirnost pri drugačnih pogojih dela nepripravljenih študentov, iz težko obvladljivih in merljivih ter zato neenakomerno porazdeljenih izrazito povečanih obremenitev

študentov in izvajalcev, nedodelanega zakonodajnega okvira, še naraščajoče množičnosti študija ipd. so očitno za naš prostor univerzalni problemi bolonjskega procesa, neodvisni od področja in obdobja uveljavljanja bolonjskih programov.

- b. Probleme je mogoče dobro opredeliti šele na osnovi kombinacije kvantitativnih merjenj (npr. študentske ocene izvedbe, ocenjene ure študija v primerjavi s kreditnimi točkami, ocene izvedbe s strani izvajalcev), kvalitativnih opisov (npr. kratko zapisanih mnenj študentov, pritožb, pohval, asociacij), dokumentov (npr. izvedbenih načrtov, poročil o izvedbi, zapisnikov kateder) in odkrite medsebojne izmenjave izkušenj, znotraj institucij in med njimi.
6. Zaključne misli iz tematskega poročila v prejšnji točki lahko povežemo z ostalimi točkami in strnemo v zaključek celotnega poročila:
- a. Čeprav je bilo veliko storjenega na posameznih segmentih, celovito gledano bolonjski proces pri nas še zdaleč ni udejanjil vseh svojih potencialov. Problemi niso nerešljivi, zahtevajo pa neprestano aktivnost, dobro medsebojno poznavanje in usklajevanje med vsemi deležniki na osnovi že doseženega. In ta proces je treba bolj odločno spodbuditi, delno tudi z bolj sistematičnim in dolgotrajnejšim preučevanjem bolonjskega procesa, pri čemer je predstavljeni projekt lahko dobro izhodišče.